

Da heldet tilsmilede en arkæolog

Mørke pletter i jorden er hvad en arkæolog forventer at finde på en udgravning. Det kan være stolpehuller, grave, ildgruber eller affaldshuller. Plettens form og placering kan som regel afgøre dens funktion, men ikke umiddelbart dens alder. For at få flere oplysninger må gravsøken igang – og så er der også mulighed for at få sig en overraskelse. Arkæolog Martin Mikkelsen beretter i det følgende om forventninger og resultater i forbindelse med en udgravning af en »mørk plet« i Sundby.

Før starten på en udgravning kan man som arkæolog godt have lidt kriller i maven. Vil man denne gang gøre det store fund eller i det mindste et fund ud over det sædvanlige. De fleste arkæologer kan vel ikke sige sig fri fra at være lidt bidt af en skattejæger, og når man på den sidste udgravning har tegnet og snittet adskillige stolpehuller, så kan drømmene godt gå i retning af noget lidt mere glitrende.

Forud for udgravningen af en højtomt ved Sundby havde jeg måske nok drømmene i behold, men det var uden store forventninger. På stedet, hvor højen skulle have ligget, kunne jeg ikke se de fjerneste spor af højen og da der desuden kunne ses lidt opløjet gul sand på overfladen, tydede alt på, at højen var blevet helt fjernet.

Forhåbninger kunne der nu nok være grund til at have. Jeg har de sidste 15 år arbejdet med bronzealderens bebyggelse i et område, der strækker sig fra Thisted/Sjørring i nord til Skyum mod syd, og i den del af Thy synes området omkring Sundby at have været noget specielt. Således er der ved Sundby registreret 31 høje inden for et område, der dækker mindre end 1 km². Blandt højene er en usædvanlig stor høj, der formodentlig oprindeligt har

været ca. 40 m i diameter og måske 5-6 m høj. Desværre har Sundbybønderne ikke været venligt stemte overfor alle disse høje. I dag er Hovhøj den eneste fredede høj, der er tilbage og selv om der nogle steder kan ses svage, overpløjede højninger, der viser hvor nogle af de andre høje har ligget, så er der ikke det fjerneste spor tilbage efter mange af højene.

Heldigvis er der dog i tidens løb indleveret en række gravfund fra især de høje, der har været beliggende lige sydvest for Sundby. Blandt disse gravfund er der både flere bronzesværd fra ældre bronzealder og adskillige gravurner fra yngre bronzealder. Specielt et par af gravfundene fra yngre bronzealder tyder på, at der dengang har boet en familie med en høj status ved Sundby.

Nu tilbage til den aktuelle høj, som skulle udgraves fordi, lodsejeren – Frede Dreyer – skulle bygge et hus på stedet. Højen hørte til en gruppe af høje, der i sin tid var blevet kaldt Kjellinghøjene, og professor Engelhardt fra Nationalmuseet havde i 1877 skrevet om højen, at den var lille og overpløjet. Siden hans besigtigelse var der ikke fremkommet nye oplysninger om højen. For at finde ud af om der overhove-

1: Den mørke cirkelrunde plet.

det skulle være noget tilbage af højen, bortgravede en rendegravemaskine pløjelaget i en 2 m bred bane tværs hen over det sted, hvor jeg troede højen havde ligget. Og som frygtet viste det sig straks, at der ikke var mere tilbage af selve gravhøjen. I den afrømmede bane fremkom dog en del af en grøft, og selv om det ikke umiddelbart så ud, som om der havde stået randsten i grøften, var det dog nærliggende at tro, at grøften havde noget at gøre med den forsvundne høj. Derfor afrømmede maskinen pløjelaget i det område, hvor grøften fandtes, for det kunne jo tænkes, at der stadig var spor tilbage efter en grav. På dette tidspunkt i udgravningen vidste jeg stadig ikke hvornår den oprindelige høj var blevet opført, og det kunne jo tænkes, at der var tale om en stenalderhøj og at den oprindelig var blevet rejst over en grav, der var ble-

vet gravet ned i undergrunden. Altså stadig håb. Ved afrømningen blev en sten ramt, og da mulden forsigtigt blev gravet væk, viste der sig nogle ganske svage spor efter stene til en lille stenkiste. Desværre var der ikke noget tilbage af gravens bundlag og derfor ingen mulighed for at gøre fund, der kunne datere graven. Lidt senere stødte maskinen på endnu en sten, denne gang en flad kalksten, der lå i toppen af en mørk cirkelrund plet. Den flade sten var blevet skubbet ca. 10 cm af maskinen, og da jeg kiggede nærmere på stedet, dukkede et potteskår op lige ved siden af stenen. Potteskåret synes at komme fra et stykke af et lerbål, og da man ofte har brugt flade sten til at dække gravurner med i yngre bronzealder, var det nærliggende at tro, at der under stenen fandtes en gravurne med et låg. Måske havde det alligevel været umagen

værd. Drømmene begyndte at vende tilbage, ikke mindst når jeg tænkte på de mange gravfund, der var gjort i højene lige omkring den lille høj, men også når jeg tænkte på de usædvanligt gode gravfund, der var gjort i to af nabohøjene. Nu var hele området med højen afrømmet (se tegning) og også en del af området syd og øst for højen blev afdækket, fordi der ofte kan findes grave eller endog andre anlæg tæt ved højkanten. I dette tilfælde fandt jeg dog kun enkelte anlægsspor uden for højen, og bortset fra ganske ringe rester af en mulig brandgrav med brændte ben og en »jordovn« var disse anlægsspor ikke interessante.

Hvor mærkeligt det end lyder, så er det nu engang arkæologernes opgave at destruere meget af det, man finder. Når man som i dette tilfælde står overfor en urne-

grav, er man jo nødt til at ødelægge en stor del af graven for at finde ud af, hvad den indeholder. Nu kan man jo destruere en grav på forskellig vis, og det er arkæologens opgave og udfordring at ødelægge en sådan grav, så man ikke bare får flest mulige oplysninger ud af arbejdet, men også kan dokumentere de forskellige faser i udgravningen. Jeg måtte altså til at foretage et valg: Hvordan skulle lige netop denne grav destrueres, så der kom det bedst mulige resultater ud af det?

Her må jeg komme med en indrømmelse. Udgravningen foregik i sidste halvdel af marts måned, og det var den pågældende dag bidende koldt med en frisk vind fra sydøst og ind i mellem småregn. Det var ikke det optimale vejr at grave i, men som arkæolog kan man ikke altid selv vælge tidspunktet for en udgravning. I dette

2: Udgravning af den mørke plet er påbegyndt.

tilfælde skulle jeg være færdig inden d. 1. april, for at byggeriet ikke skulle blive forsinket. For at gøre udgravningen hurtigere og også lettere for mig selv lod jeg maskinen grave et 2 x 1 m stort og 1/2 m dybt hul lige vest for graven. Hermed kunne jeg lettere grave mig ind til og derefter ind i graven fra vestsiden, og så var det heller ikke nogen ulempe, at jeg kom lidt i læ for den bidende vind.

Så snart jeg fik gravet mig ind til kanten af graven dukkede et par flade, lodretstilrede kalksten op. Det viste sig efterfølgende, at der hele vejen rundt langs gravens kant kunne findes lignende sten. De fleste af disse sten havde en meget ru overflade, der tilsyneladende ikke eller næsten ikke havde været udsat for vand og vind. Jeg tror, at bronzealdermenneskene har hentet dem ved stranden, måske ved klinterne på Ås langs Limfjorden. Her kan man stadig nogen gange se større flintblokke sidde i moræneklinterne efter et stormvejr. Fylden i graven bestod i øvrigt af ralsten, og mellem disse var en del vandrullede flintafslag. Fylden har man altså også gjort sig den umage at hente et stykke vej væk, der er dog immervæk ca. 2,5 km til den nærmeste strand ved Vildsund, medmindre Sundby Sø dengang har været en fjord, men det tvivler jeg nu på. Man har altså ikke bare brugt tilfældige marksten og muld fra markerne ved højen til at fylde ned i graven. Arbejdet med at hente kalkstenene og ralstenene kunne tyde på, at man stadig gjorde noget ud af begravelse, selv om man ikke længere brugte den langt mere tidskrævende skik med at opføre eller udvide en høj, hver gang man begravde en afdød.

Nu tilbage til den mere spændende del af graven. Helt som forventet dukkede siden af en gravurne op tæt ved gravens

vestside. Men ak, urnen var meget dårligt bevaret. For det første var urnen trykket noget ned i graven. Det kan være sket allerede for længe siden, men jeg er nu mere tilbøjelig til at tro, at det skyldes trykket fra de moderne landbrugsmaskiner. Der skal en god gravkonstruktion og en stærk urne til at klare trykket fra baghjulet af én af nutidens traktorer. Ikke alene var urnen trykket noget sammen, men det kunne også umiddelbart ses, at de mange skår til urnen var meget møre. Selv når jeg forsigtigt forsøgte at børste jord af karsiden, kunne jeg se, at der tit gik små, helt smuldrede stykker af urnen. Det er selvfølgelig ærgerligt, men selv i sådanne tilfælde kan vi dog ofte få så store dele af en urne bevaret, at vi med rimelig sikkerhed kan bestemme urnens form og størrelse. Desuden kunne jeg jo stadig drømme om, hvad der var inde i urnen, for det stod nu helt klart, at ploven ikke var nået ned til selve urnen. Urnens indhold var derfor intakt og befandt sig inde bag de dårligt bevarede skår.

Der var nu noget, der undrede mig. Urnen stod nemlig helt ude i kanten af det hul, man i sin tid havde gravet, og selv om urnen nok fyldte en pæn del af graven, havde det nu ikke været grund til at grave så stort et hul til urnen. Normalt gravede man ikke et hul, der var ret meget større end den gravurne, der skulle stå der, men i denne grav fyldte den fundne urne vel kun knap halvdelen – ud fra hvad jeg umiddelbart kunne se.

Det var der nu en forklaring på, for da jeg frilagde lidt mere af urnen og gravede lidt længere ind i den anden side af graven, dukkede kanten af endnu en urne op. Der var altså to urner i samme grav (se foto 2), og selv om det ikke er ukendt, er det dog sjældent forekommende. Nu begyndte forventningerne af stige, og de fik en ekstra

tand, da det hurtigt blev klart, at urnen var ornamenteret og det i langt højere grad end sædvanligt. Selv om urnen var betydeligt mindre end den først fundne, så var den heldigvis i langt bedre stand. Nok var den revnet flere steder, og nok var den trykket en lille smule sammen – låget var således trykket i stykker og delvist faldet ned i urnen – men de store skårflager var så faste, at denne urne sagtens kunne blive rekonstrueret, når den var bragt hjem til museet.

Nu tilbage til mønsteret på urnen. Det første, der dukkede op, var et omløbende vinkelbånd på urnens bredeste del. Dette mønster er velkendt ikke bare fra gravurnen, men også fra bopladskeramik. På nogle af de fine skår, vi året inden havde fundet i en »mødding« kun 400 m øst for højen, var der en lignende ornamentik. Men over dette mønster opdagede jeg først to store »øjne« i form af dobbeltcirkler,

derefter en bred smilende »mund« bestående af tre opadvendte halvcirkler, og til sidst kunne jeg se, at der også var en »næse«. »Næsen« havde oprindeligt bestået af en hank, men da hanken allerede i bronzealderen var slået af (med vilje?), markeredes »næsen« nu kun af det sted, hvor den nedre ende af hanken havde siddet fast. På siden af urnen var således afbildet et stiliseret ansigt. Der var med andre ord tale om en såkaldt ansigtsurne. Der er fundet mere end 100 af denne slags urner, de fleste i Jylland. Selv om det kan lyde af mange, udgør ansigtsurnerne dog kun en ganske lille del af de tusindvis af urner, der er fundet i Danmark. Dertil kommer, at ansigterne på de fleste ansigtsurner kun består af et par runde indtryk eller »øjne«, der nogen gange er placeret på hver sin side af en »næse«, ofte i form af en hank. Ansigtet på den lille urne fra Sundby var

3: Frem dukker et smilende »ansigt«.

4: Urnen samles igen.

med andre ord usædvanligt tydeligt og flot, her havde keramikeren virkelig gjort noget ud af udformningen.

Men der var mere mønster på urnen. Under ansigtet kunne ses flere streger, og da jeg endelig havde fået afrenset den vestlige del af urnen, kunne det ses, at disse streger til forveksling lignede de skibsafbildninger, der i nogen tilfælde findes på bronzegenstande, ikke mindst rageknive. Ansigtet var med andre ord placeret oven i et skib!

Her må jeg lige tage en afstikker fra udgravningen. Én af Nationalmuseets forskere – Flemming Kaul – har inden for de sidste fem år siden skrevet både en bog og flere små artikler om skibsafbildninger på bronzer, helleristninger og andre genstande. Hans undersøgelse har vist, at skibsafbildninger er uhyre sjældne på gravurner. Han har kun fundet frem til en eller mulig-

vis to urner, hvor mønsteret kan tolkes som mulige afbildninger af skibe. Urnen fra Sundby er faktisk den første urne fra Danmark, der viser en helt klassisk skibsafbildning. Kauls undersøgelser har også vist, at skibsafbildningerne er et af mange udtryk for bronzealderens religion eller kosmologi om man vil. Skibe, der sejler til højre, er dagskibe, mens skibe, der sejler til venstre, er natskibe. Skibet på Sundbyurnen ender til højre med en tydelig slyngning, der formodentlig kan tolkes som en stiliseret dyrefigur, der har været placeret på skibets stævn. Skibsafbildningen på Sundbyurnen vender derfor mod højre og må derfor ifølge Kaul betragtes som et dagskib. Med ansigtet placeret oven i skibet kunne det derfor være fristende at tolke afbildningen som et dagskib, der sejler med et menneske. Der er dog en lidt mærkelig detalje ved skibsafbildningen. Lige

under stævnen opdagede arkæologen Anne-Louise Haack Olsen to korte, let fremadvendte streger, da jeg viste hende urnen på vej til museet. Der kan være tale om stiliserede ben med relation til stævnens dyrefigur, der f.eks. kunne være en hest eller en fugl, måske en and. Men det synes nu lidt mærkeligt at placere ben under stævnen og dermed nede i vandet.

Tilbage til udgravningen. Efter at skibsfiguren var fremkommet, var der ikke længere tvivl om, at der her var tale om en helt usædvanligt rigt og omhyggeligt udsmykket urne. Nu var der ikke længere tale om drømme, forventninger eller forhåbninger, nu var der tale om et enestående fund. Og der var faktisk endnu mere udsmykning på urnens overdel, selv om jeg kun kunne se en lille del af denne ornamentik på urnens »forside«. Men mere om det senere. Lige nu kunne jeg ikke alene prise mig heldig over det gode fund, men også over mit held ved den måde jeg havde valgt at destruere graven på. Ved at bortgrave den vestligste del først havde jeg meget heldigt fået den side af urnen frem, der viste ansigtet og skibet, og det var derfor muligt at fotografere den storsmilende ansigtsurne fra den bedst tænkelige vinkel. Dokumentation for urnernes placering og ansigtsurnens vestvendte orientering kunne ikke blive bedre. Men dette held – og held må det vel kaldes, når jeg for så vidt lige så godt kunne være begyndt udgravningen fra en hvilken som helst anden side – betød også, at den videre udgravning blev foretaget med endnu større omhu, end det ellers ville være tilfældet. Som ved andre udgravninger var der heller ikke i dette tilfælde ubegrænsede midler til rådighed, men med fundets specielle karakter synes det rimeligt at bruge noget ekstra tid på undersøgelsen.

Nu skete der det under afrensningen af ansigtsurnen, at et stykke af den øvre del af karret løsned sig og faldt ned. Det var absolut ikke meningen, men var på sin vis også heldigt. Nu kunne jeg nemlig se ind i urnens øvre del og opdagede dels, at selv om dele af låget var faldet ned i urnen, så havde den overliggende sten næsten helt forhindret, at der var faldet jord ned i urnen. Nok så spændende var det, at jeg kunne se en tandperle – en hjørnetand med gennemboring i tandroden – ligge oven på den mængde brændte ben, som er det normale indhold i gravurner fra yngre bronzealder. Og der var tilsyneladende flere tandperler, fordi spidsen af yderligere en tandperle kunne ses stikke ud af den smule jord, der trods alt var faldet ned i urnen. Den begravede i ansigtsurnen havde således fået gravgaver med, og eftersom tandperler mig bekendt ikke tidligere var fundet i Thy, så bekræftede det fundets helt usædvanlige karakter.

Den videre udgravning foregik derfor med yderste forsigtighed, og den sidste fyld omkring urnerne blev fjernet. Det var en chance at tage, for jeg kunne risikere at den ene eller begge urnerne faldt sammen. Men »gevinsten« ville være dels muligheden for at tage et godt billede, dels at det ville blive lettere at tage dem op fra graven. Det lykkedes mig at få afdækket de to urner, uden at de faldt sammen, således at man kunne se, hvordan de oprindeligt var blevet sat ned i graven.

Nu kunne jeg også se mønsteret på urnens bagside og fik mig endnu en positiv overraskelse. Ornamentikken, der kunne ses på hver sin side af ansigtet og skibet på forsiden, samledes på bagsiden og udgjorde et såkaldt mæanderbånd, et sammenhængende slynget bånd. Denne form for ornamentik er kendt fra enkelte andre

5: Udgravning af fyldet i urnen – indendøre.

urner, men må også betragtes som sjældent. Nok så spændende var det, at jeg under indsamlingen af materiale til min bog, var stødt på et fund, der sidst i 1800-tallet var blevet indsendt til Nationalmuseet. Fundet var gjort i en urne (der desværre ikke er bevaret) og bestod bl.a. af brudstykker af en udskåret, aflang genstand af ben, der givetvis har været ornamenteret med et mæanderbånd, der lignede det på ansigtsurnen. Der er formodentlig tale om et smykke, der måske har hængt ned på brystet af en kvinde i en halskæde. Og hvor var dette fund så gjort? Såmænd i en anden af Kjellinghøjene kun 200 m fra ur-

negraven! Netop dette fund havde fået mig til at gætte på, at der i midten af yngre bronzealder måske havde været en speciel relation mellem en højtstående familie fra Sundby og en tilsvarende familie fra området omkring Viborg, hvor de fleste af disse ret sjældne »benvedhæng« er fundet. Mit gæt var, at dette fund kunne vise, at en kvinde fra en højtstående familie i Viborgområdet var blevet gift ind i tilsvarende familie fra Sundby i Thy. Der kunne endog være tale om ægteskabsbånd mellem to høvdingefamilier. Og nu stod jeg så her med en helt usædvanlig urnegrav, med en ornamenteret, der tilsyneladende ikke bare

var uhyre sjælden, men som måske også kunne bestyrke den lidt vilde teori om nære relationer mellem Sundby og Viborgområdet. Nu følte jeg mig virkelig heldig.

Tilbage til udgravningen igen. Nu stod der tilbage at få urnerne taget op, uden at de gik mere i stykker, end de allerede var. Ved hjælp af avispapir og en rulle husholdningsfilm lykkedes også dette forehavende. Til sidst kom der dog en lille ekstra krølle på fundet. Den store urne var nemlig placeret oven på en flad kalksten, men det var den lille ansigtsurne ikke. I stedet fandtes et ganske tyndt, mørkbrunt fedtet lag under urnens bund. Urnen må i sin tid være blevet sat oven på en eller anden form for organisk materiale, der efterfølgende er formuldet og har efterladt det fedtede lag, som i øvrigt ikke fandtes andre steder i graven. Man kan så forsøge at gætte sig til, hvad ansigtsurnen har stået på. Men om det var et stykke skind, en kohud, en træskive eller noget helt andet, hører nok til de ting, vi ikke finder ud af, selv om jorden fra laget blev taget med hjem til museet.

Dermed var det slut med feltarbejdet, graven var destrueret og syntes jeg selv, destrueret på rimelig vis, ikke mindst takket være en god portion held.

Nu blev urnerne bragt til museets arkæologiske afdeling i Vang, og efter behørig beundring af de tilstedeværende blev den fragtet videre til Viborg Amts Konserveringsanstalt i Skive. Her har man røntgenudstyr, der i nogle tilfælde gør det muligt at se, om der f.eks. er bevarede bronzegenstande. I nogle tilfælde kan metalgenstande nemlig være så dårligt bevarede, at det kun er ved hjælp af røntgenbilleder, at man både kan finde ud af, hvad der har været i urnen, og at man kan dokumentere dette. Efter en manuel udgravning ville man måske nok kunne ane rester af f.eks.

bronzegenstande, men bortset fra et grønt pulver og små stykker bronze ville man ikke kunne se hvad for ting, det drejede sig om. Derfor anbragte vi først ansigtsurnen under røntgenapparatet, men ak, der var ikke noget at se på billedet. Derefter den store urne, men resultatet var desværre det samme. Et negativt udfald af røntgengennemlysning er dog ikke nødvendigvis ensbetydende med, at der ikke er metalgenstande i en urne. I en række tilfælde er der så meget fyld i en urne, at apparatet ikke kan »skøde igennem« indholdet og så kan man ikke se bronzegenstande, heller ikke hvis de er velbevarede.

Der var ikke andet at gøre, end at begynde at udgrave urnerne, men jo nu under optimale forhold. Ansigtsurnen kom selvfølgelig i første række. Jeg vidste jo fra ud-

6: Et kig på indholdet i urnen.

7: Tandperlerne i urnen.

gravningen i felten, at der med sikkerhed var to tandperler på overgangen mellem den løse jord og de brændte ben, der givetvis fyldte den nedre del af urnen. Ved at fjerne nogle af skårene til overdelen af urnen blev det muligt at bortgrave den løse jord, der på det seneste var faldet ned i urnen og som delvist dækkede den ene tandperle. Og der gik kun ganske kort tid, så dukkede endnu en tandperle op og straks efter endnu to mere. Der lå med andre ord fem tandperler placeret oven på de brændte ben (foto 6). Tre af tænderne var hjørnetænder, mens de sidste to var fortænder. Ved at kigge nærmere på tandperlernes placering blev det klart, at de lå sådan, at de i sin tid må have hængt sammen i en kæde, formodentlig en halskæde. Tandperlernes ende med hullerne lå nemlig ret tæt ved hinanden og ved at forestille sig

en snor trukket gennem hullerne, blev det klart, at tandperlerne oprindeligt havde hængt i kæden i følgende rækkefølge: Hjørnetand – fortand – hjørnetand – fortand – hjørnetand og med den største hjørnetand i midten. Der havde altså været symmetri i kæden. Det kan endvidere nævnes, at halskæden ikke har været med på bålet, fordi så ville tænderne givetvis have været mere eller mindre brændte.

Det var dog ikke slut med overraskelserne. Spidsen af den ene fortand var nemlig grønirret og det kunne næsten kun skyldes farvning som følge af bronze. Ganske rigtigt – lige ved siden af tanden fandtes et lille stykke bronze. Stykket var ikke ret godt bevaret, men dog stadig med rester af metallet tilbage. Da det senere var blevet afrenset og konserveret, kunne det ses, at der var tale om et lille stykke bronzeblik,

der var blevet foldet til et lille »rør« med en længde på godt 1 cm. Men dermed syntes det at være slut med genstande placeret oven på de brændte ben. Nu blev tandperlerne og bronzen fjernet med forsigtighed og tilbage var tilsyneladende kun brændte ben.

Ved afrensningen af de brændte ben kunne der ses nogle stykker af et kranie, tilsyneladende fra et ret lille kranie. Straks efter fandt vi også i toppen af de brændte ben flere meget små kindtænder, og nu var der ikke længere tvivl, den døde måtte have været et lille barn. Vurderet ud fra tændernes størrelse gættede vi på, at barnet ikke kunne have været mere end to år gammelt. Ved den fortsatte udgravning af de brændte ben dukkede endnu en lille bronzegenstand op, den gang en bronzetråd, der var blevet viklet et par gange til en lille spiral.

Udgravningen af ansigtsurnen bragte ikke flere genstande, og det var nu tid til at vende sig mod den store urne. Udgravningen af den blev til gengæld en skuffelse, da vi kun fandt brændte ben i urnen. Her har der dog givetvis været tale om en voksen person, vurderet ud fra de betydeligt større kraniestykker vi fandt.

Dermed var udgravningen på sin vis slut, men det betyder jo ikke, at arbejdet er færdigt. Tilbage forestår en undersøgelse af de brændte ben fra begge urner. Vi håber at kunne få en mere præcis aldersbestemmelse af de døde, og hvis det oven i købet kunne afgøres, om de brændte ben i ansigtsurnen stammer fra en lille pige eller dreng, og om benene fra den store urne er fra en mand eller en kvinde, ja så er vi nået et skridt længere. Det er nok for optimistisk at få oplysninger om dødsårsagerne, men man har da lov at håbe. Nye analysemetoder kan måske også afgøre, om ur-

nerne og lågene er lokale produkter, eller om f.eks. ansigtsurnen stammer fra et sted uden for Thy. Endelig skal jeg i gang med at søge oplysninger om fund, der på den ene eller anden måde ligner urnegraven fra Sundby.

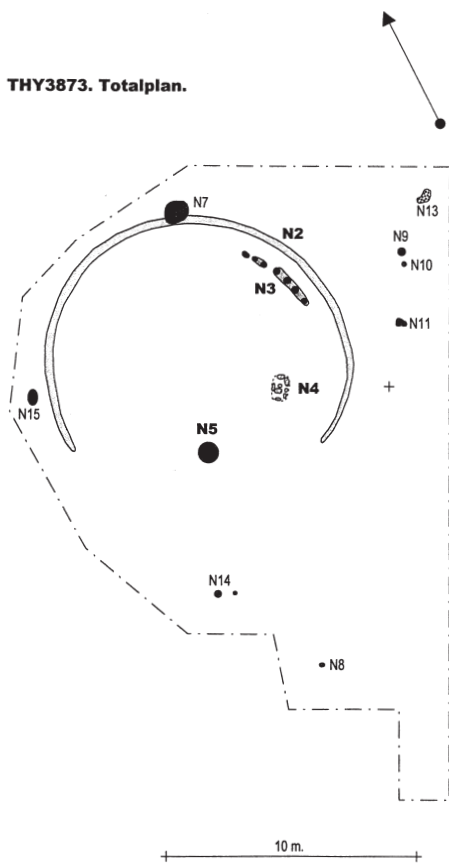
Arbejdet er således ikke slut, men det er nu alligevel et forsøg værd at prøve på at skitsere, hvad der skete ved Sundby i yngre bronzealder for ca. 2800 år siden. På dette tidspunkt døde et lille barn og en voksen person. Det står uklart, om de døde samtidigt eller lige efter hinanden, og vi ved heller ikke, hvad dødsårsagerne var. Det er umiddelbart fristende at gætte på, at der var tale om en mor og hendes barn. Men i så fald kan det undre, at barnet er blevet begravet i en helt usædvanlig flot urne samt har fået en gravgave med, mens moderen kun blev begravet i en ganske ordinær urne og tilsyneladende ikke har fået nogen gravgaver med. Kan det i stedet tænkes, at der var tale om et barn fra en familie med høj status, og at den voksne har været en træl, måske en amme, der blev ofret for at ledsage det døde barn i »livet« efter døden? I hvert fald har man brændt ligene, derefter indsamlet og formentlig rensede de brændte ben fra ligbålene, inden man fyldte de nu rensede ben ned i bunden af urnerne. Det er indtil videre uklart, om den ene eller begge urner blev fremstillet specielt til begravelsen af de to personer. Det forhold, at ansigtsurnen mangler randen, kunne dog tyde på, at denne urne snarere er blevet udvalgt end fremstillet til lejligheden. Det giver ikke rigtig mening at fremstille en urne med rand og hank og derefter straks fjerne randen og hanken, for at urnen kunne blive lukket med et låg. Jeg er mere tilbøjelig til at tro, at lerkarret tidligere har haft en anden funktion og først blev udvalgt til

brug som gravurne, da barnet døde og skulle begraves. Derimod er den anden urne af en type, som er relativt almindeligt forekommende i urnegrave, og den kan derfor meget vel være blevet produceret specielt til lejligheden.

Efter at de rensede, brændte ben var fyldt ned i urnerne, sænkede man en halskæde ned i barneurnen og lagde låg på begge urner. For at sikre sig, at de var tætte, placerede man et lag fed ler rundt

langs kanten af låget, således at urnerne blev helt »forseglede«. Nu var det tid til selve gravlæggelsen, som meget vel kan være sket i forbindelse med et kortere eller længerevarende ritual, vi desværre ikke har kendskab til. Der blev gravet et hul, formodentlig i kanten af en lille, ældre gravhøj. Ved stranden var hentet en del flade kalk- og flintsten, som blev placeret lodretstående langs kanten af hullet. Herefter blev urnerne sat ned side om side i graven, og graven blev fyldt op først med ral, derefter med flere kalk- og flintsten. Endelig blev der placeret en flad kalksten over hver af urnerne, inden hullet blev fyldt helt op med ral. Måske blev højen gjort en smule større efter begravelsen, og måske blev der gravet en grøft rundt langs højperiferien. Det er endvidere muligt, at begravelsen blev afsluttet med mad og drikke. I hvert fald fandt vi også en »jordovn« fyldt med ildsprængte sten, såkaldte »kogesten«. Vi kan ikke være sikre på, den er samtidig med urnegraven, men det er almindeligt forekommende, at der tæt ved bronzealderens gravhøje findes sådanne »jordovne«. Det formodes, at de som oftest har været brugt til at »stege« mad i og hvorfor ikke forestille sig, at de forsamlede har fået sig en bid mad og noget at drikke på et eller andet tidspunkt i forbindelse med gravlæggelsen. Efter begravelsen er livet gået videre, og højen mistede måske hurtigt sin betydning. På et eller andet tidspunkt blev højen formodentlig udjævnet eller måske endog kørt ud på de omkringliggende marker. Derefter blev der pløjet på stedet i mange år, indtil en gårdejer fandt på at bygge på stedet – vel ca. 2800 år efter begravelsen havde fundet sted. Derfor kom en arkæolog forbi og denne gang tilsmilende – i bogstavelig forstand – heldet arkæologen.

THY3873. Totalplan.

N5: Den mørke plet med urnen.

N3: Spor af randstenskæde.

GUNNAR IVERSEN

Bispegraven i Sjørring

– fortæller folkesagnet historie?

Rundt i landet har vi mange gravhøje fra vikingetiden, og på kirkegårdene findes fornemme gravsten. Men hvem ligger egentligt begravet i disse fornemme grave. Fra sagnstoffet og de kirkelige kilder kendes mange navne på store mænd og kvinder – men hvor ligger de begravet? Måske er der sammenfald mellem de fornemme begravelse og de gode navne. Gunnar Iversen forsøger her at give sit bud på, hvem der kan ligge begravet under det fornemme gravminde »Bispegraven« på Sjørring Kirkegård.

Næst efter Liden Kirstens grav i Vestervig er den såkaldte Bispegrav i Sjørring Thylands mest sagnomspundne middelaldergrav.

Hvem biskoppen var, om han i det hele taget var biskop, ved vi ikke. Vi har kun folkesagnene og det usædvanlige gravmonument at holde os til.

Sagnene fortæller at en biskop led skibbrud på kysten af Thy; pestramte blev han og hans overlevende rejseledsagere ført til Sjørringpræsten som kort tid efter lagde dem i graven.

En biskop, udhugget i relief på den fornemt formede gravsten, har sammen med sagnet givet navn til Bispegraven.

Fortjener Bispegraven i Sjørring navn af bispegrav?

Jeg har søgt at komme på sporet af en løsning på Bispegravens gåde. Min undersøgelse kan ses som et bidrag til diskussionen om hvorvidt folkesagnet fortjener respekt som historisk kilde. Jeg mener ja, på samme måde som journalisten respekterer rygter.

